

מכתבים חדשים מאת רבינו הגאון החסיד רבי אליהו מני ואודותיו

לאחרונה נתקבלה במרכז מורשת יהדות בבל (אור יהודה), חבילת כתבים מעזבונו של הרב הגאון רבי שלום ב"ר ישועה גבאי. בתוכה נמצאו מספר מכתבים לא נודעים מאת גדול החסידים מרן הגאון רבי אליהו מני רבה הנודע של חברון (תקפ"א- ח תמוז תרנ"ט¹. להלן: הרא"ם), אשר נשלחו אל ידידו הרה"ג הנ"ל.

למרות שכמה מן המכתבים הם מכתבי שלומות וכדו' אשר לכאורה אין בהן להביא מן החדש, אולם כבר אמרו רבותינו שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד (ע"ז יט, ב), ק"ו שיחתו של הגדול שבחסידים בדורות האחרונים, אשר כאור החמה הזהיר לדורות האחרונים מכל החוגים. רבותינו ראשי הישיבה נ"ע, אשר חיו מאה שנים אחריו ויותר, עדיין היו מספרים לנו ממה ששמעו מרבותיהם ואבותיהם אודות מעלות פרישותו וקדושתו הנוראה דלאו כל מוחא סביל דא, ואין ספק דלגברא כבירא דכוותיה טיפת דיו דידיה תורה שלימה היא ואור גדול.

רבי שלום ב"ר ישועה גבאי² נולד בבגדאד, ונמנה על תלמידי רבינו הגדול רבי עבדאלה סומך. בשנת תרמ"ג עלה לירושלים עם בני ביתו ומצאצאיו משפחה ענפה וגדולה בארץ ישראל. מתוך מכתביו של הרא"ם אליו עולה כי הערכתו כלפיו היתה גדולה; בכל מכתביו הוא מקפיד לכנותו בתארים: "החכם השלם והכולל כמוהר"ר" – תארים נכבדים ביותר לאותה תקופה, ובפרט שיצאו מתחת יד גדול החסידים הרא"ם. כמו כן עולה ממכתביו אליו, כי ידידות קרובה שררה ביניהם, למרות שככל הנראה היה הרא"ם גדול ממנו בשנים הרבה. אחד מחכמי בגדאד העיד עליו "כי מימיו לא עבר עליו חצות לילה בשינה", ובנוסף היה בעל יסורים ועני (ישיבות בגדאד, כרך א, עמ' 294). מתוך מכתבו הקצר והמלא ענין להגאון רבי משה אחי מרן הגרי"ח בשבח הרא"ם (ראה להלן) עולה, כי היה בן בית אצל הרא"ם וידע היטב את פועלו ואת מצב בריאותו. במכתבו הוא מספר כי הרא"ם זוכה לתהודה רבה בעולם היהודי על גדולתו ועל חסידותו, וכי אין כמותו בכל העולם! יהודים רבים נודרים בעת צרתם שיקראו את הנולד להם על שמו של הרא"ם, ורואים ברכה בפרי עמלם.

מחידו"ת של רבי שלום גבאי הזכיר בנו הגאון המופלא רבי ראובן גבאי³ בחיבוריו: נתיבות שלום; ליקוטי שושנים ה"ח (כולם בכ"י). להלן נעתקו שני גרגרים מחידושו.

רבי שלום גבאי נפטר בירושלים, ביום א כסליו תרע"א⁴, ומצבתו בהר הזיתים חודשה בשנה שעברה.

כל המכתבים דלהלן תורגמו מהשפה הערבית-יהודית השגורה בפי יהודי בבל ע"י מר דוד קרקוקלי, וברכת חזק וברוך נשגור לו ולהנהלת מרכז מורשת יהדות בבל, על רשות הפרסום הראשוני, לכבד ולפאר את הגיליון הנוכחי של קובץ בית הלל.

ברכת יישר כח לידידינו מחבר ספר ישיבות בגדאד, על עריכתו את החומר המתפרסם בזאת, לע"נ מר אביו הרה"ג ח"ר ששון שבת זצ"ל (ה טבת תשפ"א).

¹ אם כי מרוב המקורות הנחשבים למוסמכים עולה כי נולד בשנת תקפ"ד, וכפי שקבעתי בראש ספר ישיבות בגדאד, כרך ב, פרק ט, אמנם הקדמתו שלו לספרו שיח יצחק מוכיחה בעליל כי נולד בשנת תקפ"א.

² יש להבדיל בינו לבין בן דורו ובן עירו רבי שלום ב"ר רפאל גבאי, מח"ס אשירה לה' ב"ח, אשר עלה גם הוא לא"י עוד בשנת תרכ"ב, והיה מחכמי חברון.

³ נפטר בדמי ימיו, ראה אודותיו ישיבות בגדאד, כרך א, עמ' 295.

⁴ ברכת יישר כח לידידי הר"מ מוטולה יצ"ו, דנהירין ליה שבילי דהר הזיתים כשבילי שכונתו, על הסיוע המהיר בתיארוך יום פטירתו של הרב.

מכתב א.

היום ג' לס' קרח לעיה"ק ירושלים תוב"א

ידי"ן ואו"ע [נאור עיני] החכם השלם והכולל כמוהר"ר שלום גבאי הי"ו נ"י לעד כיר"א

אחדשו"ט באה"ר וחי"ן⁵. תו"ז [=תוך זה] יגיע אליכם מכתב לבעל הבית שלכם, תקראו אותו ותמסרו אותו בידו. אנחנו לא כתבנו לו שיוותר על כל השכירות, היות ולפי דעתי יכעס מאד, ומסופקני אם היה מוסיף עליכם, היות וטבע הגורגיים קשה מאד, וכיצד יוותר על כל שכירות הבית, לכן לא כתבנו לו אלא רק שיתחשב בכם ויוריד לכם מהשכירות, והקב"ה יעזור.

אם יגיע לכם בקרוב סכום של 66 (ששים וששה) בול (!!!), נבקשכם תמכרו אותם מיד ומיד ותעשו אותם [....]. באם תפגשו את בנו מלכאל⁶, תמסרו אותה בידו, ואם לא, תמסרו אותה מיד ע"י איש נאמן.

ותדרשו לנו בשלום ילדיכם הנעימים ועל כל בני ביתכם, ואתם שלום.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ"ו

מכתב ב.

מעיה"ק חברון תו"ב היום 28 תשרי התרמ"ו לעיה"ק ירושלים ת"ו

מעלת תהלת אהובינו וידי"ן החכם השלם והכולל כמוהר"ר שלום גבאי נר"ו יאיר ויש"א

מאחדשו"ט קיבלנו את מכתבך היקר מס' 24 לחודש הנוכחי, ושמחנו מאוד ממצב בריאותכם היקרה.

באשר למכתב [ששלחת] עם הבדווי, הגיעני, ותשלח בקרוב [....]. בעניין אדון אברהם אליגולה, בזמן שהייתי אצלו הוריד [במחיר?], אם נכון הדבר ומעוניין אתה, אוריד חצי לירה מבקשתך ואשלח את השאר מכיוון שכתבנו במכתב שימסרו בידך, ואבקשך שתלך למר אברהם אשר, ותתענין במר חיים משיח באם הגיע או לאו. כמו כן בענין הקמיעים של הבגדאדי, כמה לקחת ממנו עבורם, רק הודיעני כמה נתן לך ואל תקח ממנו יותר. והקמיע שנשאר אצלך, תשלח [לני] אותו.

ותדרוש מאתנו בשלום ילדיכם הי"ו ועל כל בני ביתכם, וגם כבוד הכותב דשו"ט באה"ר ותתמידו בבריאות ושלום.

באם אדון אברהם מסר לך כסף, אנא קנה עבורי טבק איכותי.

הצעיר אליהו סלימאן מני יצ"ו

⁵ =אחרי דרישת שלומו וטובתו, באהבה רבה, וחיבה יתירה נודעת.

⁶ יצחק מלכאל מני בנו של הרא"ם, חתנו בזו"ר של הרה"ג החסיד רבי שלמה יחזקאל יהודה, ראש ישיבת חסד אל בירושלים; נתמנה לשופט היהודי הראשון בא"י בתקופת העותמאנים.

מכתב ג.

מעיה"ק חברון ת"ו   היום ט"ו תמוז תרמ"ו   לעיה"ק ירושלים ת"ו

ידי"ן ואו"ע החכם השלם והכולל כמוהר"ר **שלום גבאי** נר"ו יאיר וישל"א.
מאחדשו"ט, הגיעני יקרת מכתבכם מסי' ב' [לסדר] מסעי, וכל דברכם הובן, ושכמ"ה.
בעניין בקשתכם מיעקב⁷, הדבר הובן ואמרנו לו.
בקרוב יגיע אליכם מכתב לאלכסנדריה, נבקשכם לשלוח אותו. ותדרשו בשלום כל בני ביתכם הי"ו,
והילדים הנעימים הי"ו, וממני הכותב דשו"ט ותתמידו בבריאות ושלום.
הצעיר **אליאז סלימאן מני** יצ"ו

מכתב ד.

מעיה"ק חברון ת"ו   לעיה"ק ירושלים ת"ו   היום א' כ"ח מנחם תרנ"ב

למע' תה' אהו' וידי"ן החה"ש והכולל כמוהר"ר **שלום גבאי** הי"ו נרו יאיר אור בהיר וישל"א
מאחדשו"ט באה"ר וחי"ן. בקרוב יגיע אליכם מכתב, תשלחו אותו רשום מיד. בשבוע החולף שלחנו לכם
מכתב גדול באמצעות נהג כרכרה, והודענו לכם לשלוח אותו מיד, ולא הודעתם לנו אם הגיע לידכם. כמו כן
בקשנו מכם שאם הגיע עיתון מתוניס בשימכם, תשלחו אותו אלינו, ולא הודעתם לנו. נבקשכם שמיד עם
קבלת מכתב זה, תודיעונו על כל הנזכר.
ובכן לכל אשר באהלכם אהל ישרים יבורך דשו"ט באה"ר, ובכן שו"ט ישגא ברב עז ושלום.
הצעיר **אליאז סלימאן מני** יצ"ו

מכתב ה⁸.

מעיה"ק חבת"ו [=חברון תבנה ותכונן]   היום ו' כסלו התרנ"ה

מע' אהו' וידי"ן החכה"ש והכולל כה"ר שלום גבאי נרו יאיר וישל"א
מאחדשו"ט, נודיעכם שתשלחו לנו במהירות את העדשים. ואתם תמיד [בשלום].
הצעיר **אליאז סלימאן מני** יצ"ו

⁷ הרב יעקב מני בנו של הרא"ם.

⁸ מכתב זה נמצא בתכריך הגדול של כ"י ליקוטי שושנים, לבנו הגאון רבי ראובן ב"ר שלום ישועה גבאי, סוף ספר במדבר (כ"י הספריה הלאומית F5286).

מכתב ו.

חבת"ו היום י"ז לחדש כסליו תרנ"ז

מע' תה' החה"ש והכולל כמוהר"ר שלום גבאי הי"ו וישל"א.

מאחדש"ו באה"ר וח"ו, נבקשכם בזאת להורות לשלוח לנו קלף עבה, היות שיש קמיעים שכתבתם מתעבת⁹, ותודה למפרע ודי בזה. ולכל אשר באהליכם אהל ישרים יבורך שלום.

הצעיר אליאז סלימאן מני יצ"ו

מכתב הגאון רבי משה בן רבי אליהו אחיו של מרן הגר"ח (בגדאד) לרבי שלום גבאי (ירושלים) אודות בריאות עיניו ומעשיו של רבי אליהו מני¹⁰

בהנ"ו היום 21 אדר ב תרנ"ו

לקראת אהו' השה"ט והנבון כה"ר שלום מ"ע ישועה¹¹ הי"ו.

אחדש"ו וכו', ואחר הדרישה בטובכם. שורותיים אלה בעניין רחמין בן כדגיה¹². חייבים אתם לסייע בידו בכל אשר יעלה בידכם. ואפילו יודע אני שגם אילו לא אכתוב לך, לא תקצר ידך בעניין זה, אולם יודע אתה שאין מזרזין [אלא למזרזין] וכו', ובפרט שביקש ממני בעניין זה.

הודיעני בפרוטרוט בעניין הרב ח"ר אליהו [מני] הי"ו, מה מצב עיניו¹³, האם יכול לקרא אותיות גדולות כמו בס"ת, או מעל המקרא, או לאו. ופירוט איך מעשיו ומעשה ילדיו כולם. ועט"ר מור אחי [=רבינו יוסף חיים] הי"ו דשו"ט [=דורש שלומך וטובתך]. האדון אליהו בנימין¹⁴ הי"ו דשו"ט, ושלום.

משה ח"ר אליהו יצ"ו

⁹ יתכן לפ"ז כי הרא"ם כתב קמיעות עבור אנשים.

¹⁰ החשוב מבין אחיו של מרן הגר"ח, היה רבי משה. הוא היה ת"ח חשוב ומוהל המובהק שבבגדאד. כשאחיו הגר"ח עלה לזימרה לארץ בשנת תרכ"ט, היה זה אחיו רבי משה שדרש תחתיו את כל הדרשות שנוהג היה לדרוש. פטירתו בשנת תרס"ב זעזעה את אחיו הגדול הגר"ח, וערערה את בריאותו עד עת פטירתו, ראה אודותיו: ישיבות בגדאד, כרך א, עמ' 208-209. היה לו קשר מכתבים עם הרא"ם ובספרו מעשה אליהו הובא משא ומתן ביניהם. זהו המכתב היחידי בכתב-ידו שנודע ממנו.

¹¹ שלום מעלם ישועה, כלומר הרב שלום בן המלמד הרב ישועה גבאי.

¹² לפי הנראה, אחד מבני בבל שעלה להשתקע בירושלים. בעגה הבבלית היו מכנים את השם רחמים כרחמין.

¹³ מפורסם הדבר כי הרא"ם בסוף ימיו לקה בעיניו עד כדי עיוורון כמעט מוחלט, ונס נעשה לו ונרפא, ראה בהקדמת בנו רבי סלימאן מנחם לספר שיח יצחק, ובספר רבי אליהו מני, לנכדו מנשה מני. הגאון המקובל רבי יהושע שרבאני היה שח כי ראה בעיניו איך נרפא ע"י ישמעאלי אחד אשר נעלם מיד לאחר יציאתו מהבית, והיה ברור לו כי היה זה אליהו הנביא אשר נשלח לרפאותו.

¹⁴ רבי אליהו בנימין בנו של כותב המכתב רבי משה. לימים רבה הראשי של בגדאד. נפטר בשנת תש"ה.

תשובת הגאון רבי שלום גבאי לרבי משה ח"ר אליהו בשבחו של הרא"ם¹⁵

מכתבך היקר הגיע, ומה שכתבת הובן, ולעונג יהיה לי עד שידי מגעת, לא תקצר ידי.

הזכרת בעניין ר' אליהו [מני] נר"ו, שאודיעך בענין עיניו וכו'.

כלל אינו יכול לקרא אפילו אותיות גדולות וכו', וחתימת ידו – עשו חותם¹⁶, יגיע לכם מכתב [ממנו] ותראו חתימתו בחותם. ואולם זכותו גדול ושמו נודע למרחקים בכל העולם, שלא יש כמותו!¹⁷ וכל חכמי ורבני ירושלם ת"ו כולם מודים על חכמתו וחסידותו וכו'.

ובפרט הבוכרים¹⁸ וחכמי המערב, כולם מודים כנז"ל, עד כדי כך שמאות אנשים שלא מתקיים וולדס, או שאינם זוכים לפרי בטן, נודרים [שאם יזכו ויחיה וולדס או שיזכו לפרי בטן] שיקראו את שמם אליהו מאני על שמו [והוא סגולה] שיחיו וכו'. והשי"י מוליכו בכבוד גדול.

וכן הוא לגבי ילדיו ח' סלימאן¹⁹ כיום בתוניס, ח' [כס] גדול! וחי' שלום²⁰ הלך בשליחות. רק יעקב²¹ נמצא אתו בחברון. והיום שלח וקניתי לו 7 ספרים, ושלחתי אותם לעיר ליד תוניס, מבוא שערים, שער המצות, שער רוח הקודש, שער הפסוקים, שער מאמרי רשב"י, שער הגלגולים, כסא אליהו²².

גריגרים מחידושי רבי שלום גבאי, בספרו של בנו הגאון רבי ראובן גבאי, נתיבות שלום (כ"י)

פ' תולדות: הקול קול יעקב והידים ידי עשו.

"א"י, דהנה יש אצל העברים, דאם בא גוי והיכם, יקללו אותו ולא יוכלו עוד לעשות כלום. אבל הגוי מכה אותם בידו, באבן וכו'; לז"א [=לזה אמר] הקול קול יעקב, ר"ל דיעקב לא יש לו אלא דווקא קול, שיקלל את אה"ע [=אומות העולם], אבל והידים ידי עשו, ר"ל שיכה אותם וכו'; ממור אבי ועטרת ראשי נר"ו, אכ"י ר"י.

פ' וישב: ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי.

"א"י ותתפשהו בבגדו, ידוע כשהיא כל מה שעשתה לא יכלה [ליוסף], א"ל לפחות תאמר בפיך שכבה עמי; לז"א ותתפשהו בבגדו - ולא יכלה - לאמר שכבה עמי, וכו'. ממור אבי ועטרת ראשי²³.

¹⁵ זוהי טיוטא שנכתבה אחור למכתבו של רבי משה ח"ר אליהו. עריכה סופית נשלחה כנראה להנ"ל לבגדאד.

¹⁶ ראה מבוא לשו"ת תנא דבי אליהו, ירושלים תשנ"א.

¹⁷ דברים דומים כתב החכם העדני רבי שמואל ב"ר יוסף ישועה, בספרו נחלת יוסף: "והוא יחיד בדורו, כי לפי חכמתו וחסידותו וקדושתו, אין ערוך אליו בכל ארץ הקודש". כך עולה גם מדברי בנו הגאון רבי סלימאן מנחם, ומדברי רבינו הגר"ש אגסי, ראה ישיבות בגדאד, כרך ב, פרק ט.

¹⁸ ראה שם, עמ' 12.

¹⁹ רבי סלימאן מנחם מני, שהיה בשנות התר"ן כשלוש שנים בתוניס ובאלג'יר, וכיהן שם כרב. לאחר מכן שב לחברון והיה בה לאב"ד. לאחר פטירת הגאון שדי חמד בשנת תרס"ה ישב על מקום אביו ונתמנה לרבה של חברון עד עת פטירתו ב"ט אלול תרפ"ד.

²⁰ רבי שלום יחזקאל מני, היה שד"ר חברון לכמה ארצות, בסוף ימיו התגורר בירושלים.

²¹ הרב יעקב מני בנו הקטן של הרא"ם אשר תמיד שהה לצידו. נפטר בתאונת דרכים בעת ביקורו בבגדאד בשנת תש"א.

²² שוב אנו מוצאים הקשר בין הרא"ם לספר כסא אליהו ואכמ"ל.

²³ נראה לפרש דברי קדשו, מהו הלשון ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי, היה לכאורה עדיף לכתוב ותתפשהו בבגדו ותאמר [היא] שכבה עמי, מהו לאמר?? לכך פירש, שרמז כאן שלרוב תאונות בקשה מיוסף, לאמר, כלומר רק תאמר בפיך שכבי עמי, ותו לא. וגם זה לא נאות יוסף לעשות.